

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет культури і мистецтв
Кафедра музичного мистецтва**

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ
З ВОКАЛЬНИМ АНСАМБЛЕМ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: здобувачка 2 курсу, 13-241М гр.
Спеціальності 025 Музичне мистецтво
Освітньо-професійної (наукової)
програми Музичне мистецтво
Гаркуша Галина Володимирівна

Керівник кандидатка мистецтвознавства,
доцентка Чехуніна А.О.

Рецензент заслужений працівник
культури України Варгун М.Г.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. Позакласна музична діяльність як засіб музично-естетичного виховання учнів	8
1.1. Педагогічні підходи до музично-естетичного виховання школярів.....	8
1.2. Значення позакласної музичної діяльності у музично-естетичному вихованні школярів та її особливості.....	15
Розділ 2. Організація ансамблевої роботи в позакласній музичній діяльності	21
2.1. Роль ансамблевого співу у музично-естетичному вихованні школярів та загальні засади роботи зі шкільним вокальним ансамблем.....	21
2.2. Публічний виступ як фінальний етап позакласної діяльності вокального ансамблю.....	30
ВИСНОВКИ	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ	
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності.....	49

ВСТУП

Провідним завданням сучасної вітчизняної педагогіки є виховання та становлення свідомої та всебічно розвиненої, соціально активної та вихованої, культурно освіченої та духовної особистості, яка з повагою ставиться до загальнолюдських цінностей. З метою досягнення вищезазначених завдань педагогіки до вітчизняної системи освіти активно залучається концепція гуманістичного навчання та виховання. Дана концепція передбачає створення відповідних умов для формування та розвитку здорової та повноцінної особистості, її творчих здібностей, умінь та навичок, інтелекту, культурного рівня, моральних засад, її психоемоційної та почуттєвої сторін та передбачає взаємодію з соціумом та довкіллям.

У галузі мистецької освіти реалізація постулатів концепції гуманістичної освіти та виховання спрямована на виявлення, збагачення, вдосконалення та реалізацію творчого потенціалу дитини. Найбільш доступним для сприйняття дитиною видом мистецтва, який відіграє значну роль у процесі становлення та розвитку повноцінної особистості дитини, її людських та творчих якостей, є музичне мистецтво.

Музичне мистецтво включено у перелік мистецьких предметів загальноосвітньої підготовки школярів, який наведено у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») [9] та «Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах» [21], затверджених Кабінетом міністрів України. Під час ознайомлення з предметами мистецького циклу та їх вивчення відбувається художньо-естетичне виховання учнів в навчальній діяльності. Окрім музичного мистецтва до переліку дисциплін входять художня культура та образотворче мистецтво, естетика тощо. Згідно державних освітніх стандартів початкової та середньої освіти України,

предмети мистецького циклу «мають охоплювати всі роки навчання на засадах цілісності, наступності і неперервності» [21].

Нажаль, урочного часу, виділеного на заняття з музики у загальноосвітніх навчальних закладах, недостатньо для забезпечення якісного музично-естетичного виховання школярів. Саме тому творчий розвиток учнів здійснюється під час позакласної роботи. Основоположні засади художньо-естетичного виховання учнів під час позакласної діяльності наведено у «Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах» [21].

Одним із видів позакласної роботи з музики є вокально-гурткова робота, яка сприяє музично-естетичному вихованню, творчій активності, розвитку музичних навичок, а також зміцненню командного духу та поліпшенню стосунків між учнями в класному колективі. Однією з форм такого виховання у позакласній діяльності є робота з вокальним ансамблем.

Дослідженню проблеми музично-естетичного виховання дітей молодшого віку – як у цілому, так і специфіковано в ЗНЗ та у межах позаурочної діяльності, вивченню питань роботи з вокальним ансамблем займалися такі науковці як: Е. Б. Абдуллін [1], В.П. Анісімов [2], О.І. Вишневський [5], Л. В. Горюнова [8], С. Горбенко [7], А. М. Джола [10], А. Єгоров [12], А. Д. Жарков [13], Д. Б. Кабалевський [15], С. Казачков [16], Т. Калечиц [17], О.М. Коломоєць [19], Л. Л. Кацинська [18], В. І. Лозова [24], Д. Огороднов [27], О. М. Олексюк [30], Г. Падалка [31], В. Ровнер [35], О. Я. Ростовський [36], О. Соломонова [39, 41, 42, 40], Г. Стулова [44], Л. О. Хлебнікова [48], П. Чесноков [49] та інші.

Отже, неослабний інтерес дослідників до художньо-естетичного виховання особистості, а також організації позакласної роботи з вокальним ансамблем у загальноосвітній школі обумовлює

актуальність обраної нами теми дослідження «**Позакласна робота з вокальним ансамблем**».

Мета дослідження – розглянути особливості організації позакласної роботи з вокальним ансамблем у загальноосвітній школі.

Відповідно до мети було визначено такі **завдання** дослідження:

1. ознайомитись з педагогічними підходами до музично-естетичного виховання школярів;
2. дослідити значення позакласної музичної діяльності у музично-естетичному вихованні школярів та розглянути її особливості;
3. розглянути загальні засади роботи зі шкільним вокальним ансамблем;
4. ознайомитись з рекомендаціями щодо організації позакласної роботи зі шкільним вокальним ансамблем.

Об’єкт дослідження – позакласна робота з вокальним ансамблем.

Предмет дослідження – етапи та засоби організації позакласної роботи з вокальним ансамблем у загальноосвітній школі.

Для вирішення поставлених завдань використовувались такі **методи**:

– *теоретичний та описово-аналітичний методи*, що використовувались при опрацюванні літератури за темою дослідження, а також при розгляді етапів організації ансамблевої роботи в позакласній музичній діяльності.

– *методи аналізу і синтезу* – при порівнянні педагогічних підходів до музично-естетичного виховання школярів та для визначення ролі позакласної музичної діяльності у музично-естетичному вихованні школярів та її особливості.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що в дослідженні, що враховує власний досвід роботи автора – вчителя музичного мистецтва, мистецтва Новомиколаївського ліцею Новомиколаївської сільської ради

Скадовського району Херсонської області, зроблено спробу систематизувати рекомендації щодо організації та проведення позакласної роботи з вокальним ансамблем у загальноосвітній школі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема даної роботи відповідає науковим програмам підготовки фахівців другого рівня вищої освіти «Магістр» спеціальності 025 «Музичне мистецтво»; навчальним планам даного напрямку підготовки, тематиці та науково-дослідницькому профілю кафедри музичного мистецтва.

Апробація: Результати дослідження обговорено й схвалено на засіданні кафедри музичного мистецтва. На основі зібраних та опрацьованих матеріалів було опубліковано статтю «Роль керівника у позакласній роботі зі шкільним вокальним ансамблем» у науковому збірнику «Магістерські студії» (м. Херсон, 2021).

Основні положення і результати дослідження було оприлюднено на науково-практичних конференціях:

- XI Усеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених і студентів «Зарубіжна та українська культура: питання теорії, історії, методики» (26 березня 2021 року, Херсон) із доповіддю
- Міжнародній науково-творчій конференції «Трансформація музичної освіти і культури: традиція та сучасність» (03 – 06 травня, Одеса, 2021 рік) із доповіддю «Формування співочих навичок у позакласній роботі з дитячим вокальним ансамблем».

Практичне значення дослідження полягає у тому, що матеріали даної роботи можуть бути використані для підготовки лекцій, рефератів, курсових робіт. Основні положення дослідження можуть бути використаними для написання методичних розробок, рекомендацій під час викладання музичних фахових дисциплін, наприклад, «Методика викладання музичного мистецтва» тощо.

Структура роботи – робота складається зі вступу, двох розділів, чотирьох підрозділів, висновків, списку використаних джерел та містить 45 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ПОЗАКЛАСНА МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

1.1. Педагогічні підходи до музично-естетичного виховання школярів

Художньо-естетичний розвиток та музично-естетичне виховання відіграють значну роль у процесі становлення повноцінної особистості дитини, та саме музичне мистецтво є провідним засобом у ньому. Здійснюючи емоційний вплив на дитину, музичне мистецтво закладає морально-естетичні ідеали особистості, знайомить із соціокультурною оточуючою дійсністю та сприяє формуванню її картини світу.

Значної уваги музичному мистецтву як засобу виховання особистості у своїх наукових працях приділяв виданий український педагог В.О. Сухомлинський: «Музика й співи в школах – не тільки навчальний предмет, а й могутній засіб виховання, який має надати емоційного й естетичного забарвлення всьому духовному життю людини. Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї» [46, с. 258]. Провідну роль у процесі естетичного виховання особистості засобами музичного мистецтва педагог приділяє народній пісні, фольклору та музиці українських композиторів, оскільки ці музичні твори є «...втіленням національної художньої свідомості» [50, с. 91], а їх сприйняття та розуміння у дитячому та підлітковому віці сприяють розвитку «чутливості сприймання мови музики, її розуміння...а краса музичної мелодії відкриває дитині її власну внутрішню красу та виховує свідоме почуття гідності» [45, с. 534].

До питання музично-естетичного виховання ще з часів античності звертались такі зарубіжні та вітчизняні дослідники музично-педагогічної науки, як – Я. Коменський, Ж.-Ж.Руссо, Й. Песталоцці, Е. Жак-Далькроз, К. Орф, З. Кодай, Г. Сковорода, М. Пирогов, К. Ушинський, В. Сухомлинський, М. Лисенко, Б. Асаф'єв, Д. Кабалевський, Б. Яворський, Б. Теплов та інші.

Українські науковці-педагоги почали активно досліджувати проблеми естетичного виховання дітей засобами музики наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. Поштовхом до дослідження музично-естетичного виховання молоді стала діяльність видатних українських діячів: композиторів, музикознавців, виконавців: М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, С. Людкевича, О. Кошиця, Я. Степового, П. Козицького, С. Крушельницької та інших. Розвитку нової педагогічної думки щодо музично-естетичного виховання сприяла дослідницька діяльність П. Сокальського, С. Миропольського, К. Ушинського, В. Сухомлинського, Б. Асаф'єва, Б. Яворського, Д. Кабалевського та інших. Науково-педагогічну спадщину цих науковців та їх провідні ідеї було відображено у дослідженнях таких вітчизняних та російських науковців як Н. Ветлугіна, О. Апраксіна, Л. Масол, О. Ростовський, Г. Падалка, О. Рудницька, Л. Хлебнікова та інші.

С. Гончаренко у своєму українському педагогічному словнику дає наступне визначення музично-естетичного виховання: «процес цілеспрямованого пізнання музики, розвиток музично-естетичних смаків людини, збагачення її музичної культури та здібностей. Музичне виховання розвиває любов до музики, вдосконалює здатність розуміти музичне мистецтво, співпереживати, сприймати його з естетичною насолодою. Засобами музичного виховання є: **музична освіта**, як сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для практичної музичної

діяльності, а також процес їх засвоєння; практична музична діяльність, слухання музики» [6, с. 219].

На думку О. Соломонової, саме музичне мистецтво, враховуючи його унікальний емоційний контакт з дітьми, може поліпшити комунікацію дітей зі світом, «освіжити сприйняття.... наблизити його до реальності, звільнити від стереотипів...» [39, с. 172].

Говорячи про **музичну освіту** з точки зору практичного досвіду роботи з малими дітьми, О. Соломонова зазначає: «Кожна складова освіти має свій рух і форму реалізації, яка, з одного боку, характеризує тільки цей рівень, а з іншого – має такі властивості, які забезпечують зв'язок і безперервний рух всієї освітньої системи» [41, с. 52]. Серед основних факторів результативності музично-естетичного виховання дітей О. Соломонова виділяє наступні: «налагодження продуктивних зв'язків між всіма етапами освітнього процесу завдяки впровадженню системно-логічного і випереджуючого методів; формування колективу фахівців конкурентоспроможного рівня, які усвідомлюють складності процесу і відповідально ставляться до самовдосконалення; створення позитивного психологічного клімату, який забезпечить якнайкращі результати ...; урахування психоемоційного статусу дітей» та інше [41, с. 53].

Звичайно, кожний етап музично-естетичного виховання має свою специфіку. Особливо важливим є перший період входження дитини в світ музики. На думку Н.А. Ветлугіної та Т.Б. Лихачова, найбільш доцільним віком для початку музично-естетичного виховання дитини є молодший вік - дошкільний та шкільний. Це обумовлюється тим фактом, що саме у цей віковий період у дитини розвивається почуттєва та емоційна сфера та дитина стає здатна відчувати всю палітру почуттів та хвилювань. При цьому, на думку Чехуніної А., вельми значущим фактором є «...рівень емоційності, який виявляє дитина під час

осмислення дійсності, – чим яскравіша реакція, тим простіше, швидше й продуктивніше проходить процес вирішення поставлених творчих завдань, якісніше формується комплекс знань та умінь...» [52, с. 91]. Ці фактори впливають на виникнення у дитини інтересу до музичного мистецтва та потреби у ньому [4]. Крім того, музично-естетичне виховання сприяє формуванню у дитини стану психологічного задоволення, її комфортному входженню у соціокультурні реалії життя. Як зазначає Ольга Соломонова, «бажано формувати у малечі *почуття радощі та задоволення* від спілкування з музикою, самостійність і впевненість у своїх силах» [40, с. 3], адже «дитина – створіння біосоціальне, яке сприймає світ і як особистість з неповторним психологічним кодом, і як носій соціокультурної реальності, що адаптує її у власній картині світу (у тому числі, інтонаційній)» [40, с.1].

Чим раніше у процес розвитку дитини залучається естетичне виховання, тим швидше відбувається зрощення у дитині відчуття прекрасного, розвивається естетична свідомість, до складу якої входять наступні компоненти – естетичний смак, естетичне сприйняття, естетична оцінка та естетичний ідеал [11]. Окрім вищезазначеного, введення музично-естетичного виховання дитини з раннього віку, на думку В. Острогорського, розвиває музичний слух та прищеплює любов до народної пісні. Народна пісня та народний фольклор є важливими чинниками впливу на розвиток особистості дитини, про що говорили у своїх дослідженнях В. Одоєвський, М. Бунаков, К. Ушинський та інші вчені-педагоги, які розробляли пісенний матеріал для музично-естетичного виховання дітей.

Наприкінці XIX – початку XX ст. низка вітчизняних композиторів – М. Лисенко, К. Стеценко, Я. Степовий, М. Леонтович, М. Верховинець та інші – займались розробкою методичних матеріалів щодо музично-естетичного виховання дітей. Їх педагогічний спадок та цінні методичні

дослідження, дитячі пісенні збірки, як наприклад, збірка народних пісень під редакцією М. Лисенка «Молодощі» із рекомендаціями для педагогів щодо музично-естетичного виховання дітей, репертуарно-методичний посібник «Весняночка» М. Верховинця з ігровим та пісенним матеріалом для дошкільнят та молодших школярів, спрямованих на естетичне виховання та розвиток патріотичних почуттів та національної самосвідомості, дитячі пісенні збірки К. Стеценка «Шкільний співаник» та «Луна»; підручник «Популярний курс елементарної теорії музики», пісенна збірка для дітей дошкільного віку для дитячих садків «Проліски», шкільні хорові твори на слова Т. Шевченка «Кобзар» Я. Степового, «Нотна грамота» М. Леонтовича, яка містить теоретичний матеріал та пісенний репертуар, що складається з українських народних пісень різних жанрів, зокрема веснянок, побутових пісень, дитячих пісень-ігор тощо, стали підґрунтям формування основних принципів музично-естетичного виховання в Україні.

З середини ХІХ ст. почали відбуватись перші спроби організації музичного виховання, що виражалось у виникненні освітньо-культурного руху, музичних організацій основними видами діяльності яких був розвиток національної культури та музично-естетичне виховання українського народу та залучення його до мистецтва та музичної виконавської діяльності. Активно досліджувались дидактика та методика естетичного виховання молоді за допомогою музичного мистецтва.

ХХ століття стало плідним періодом розвитку теорії та практики музичної освіти та виховання. Провідні вчені-педагоги Н. Ветлугіна, Д. Кабалецький, О. Апраксина, О. Ростовський та інші залишили величезну кількість наукових робіт, присвячених музичному сприйняттю

та когнітивним процесам дитини, змісту та методам музичного виховання дітей та молоді.

Наукова діяльність Н. Ветлугіної в галузі музично-естетичного виховання дітей була сконцентрована на етапах розвитку естетичного відношення дітей до музичного мистецтва. Педагог досліджувала здібності дитини до здатності емоційно реагувати на музику та співчувати та була впевнена, що лише якщо дитина відчує певні почуття-переживання музичного твору, вона зможе полюбити музику та відчувати необхідність у ній [4].

Наукова спадщина Д. Кабалевського зосереджена на питанні активного сприйняття музики та почуттів, які це сприйняття пробуджує – «марно говорити про будь-який вплив музики на духовний світ дітей і підлітків, якщо вони не навчилися відчувати музику як змістовне мистецтво, яке несе в собі почуття й думки людини, життєві ідеї та образи» [14, с. 28]. Будь-який вид мистецтва, на думку Кабалевського, відіграє значну роль у розвитку духовного світу дитини.

Провідна думка наукової діяльності О. Апраксіної полягала в тому, що найкращим способом музично-естетичного виховання дітей є активна музична діяльність та різні види її реалізації, оскільки саме так розвиваються творчі здібності дитини та її музичні навички, а саме вокальні уміння, музичний слух та інші [26].

У реалізації активної музичної діяльності дітей особливо важливим є підключення дитини до **виконавського процесу**. На думку О. Соломонової, саме виконавство реалізує схильність дитини до сприйняття «всього через єдине», «свідченням якого стає невіддільність звучання від жесту, пластики, моторного компонента ... Музика в цьому випадку виконує роль хранителя і «транслятора» різномірних, синестезійно організованих чуттєво-рухових імпульсів...» [42, с. 116-117].

Дослідження О. Ростовського зосереджені навколо сприймання музики дитиною. Науковець виокремив три етапи сприймання дитиною музики:

1. виникнення естетичних переживань та динамічних образів;
2. активна мисленнева діяльність;
3. виникнення певного настрою духовного світу учня.

О. Ростовський вважав музичне виховання провідною складовою повноцінного розвитку дитини та виховання гармонійної особистості [38]. Педагог вважав, що у музично-естетичному вихованні учня, його професійна підготовка та вчительський хист відіграють суттєву роль, оскільки педагог має вміти зацікавити та захопити дитину музикою та навчити насолоджуватись будь-яким музичним твором [36].

Значну роль педагога у музично-естетичному вихованні підкреслює О. Соломонова [40]. Як вважає дослідниця, педагог має забезпечити дитині комфортний *«психокреативний клімат... органічне і комфортне входження дітей в музичний світ, сприяти зацікавленому ставленню до нього, розвинути музичний слух і пам'ять учнів, налагодити контакт між несвідомо-практичним досвідом дітей і конкретикою музичних явищ ... Враховуючи психологічний стан дітей молодшого віку, вчитель повинен максимально наблизити процес навчання до *гри*, яка є найбільш комфортною формою одержання та закріплення інформації у цей період. Усі нові відомості малюки мають одержувати через асоціативні канали і вже отриманий кінетично-емоційний досвід. Для цього у процес навчання треба залучати всі, в першу чергу, слухові, кінетичні та чуттєві враження, які вони одержали в дитсадку чи вдома»*. [40, с .2].

1.2. Значення позакласної музичної діяльності у музично-естетичному вихованні школярів та її особливості

Система освіти України передбачає такі види навчально-виховної діяльності, як класні заняття та позакласна робота. Говорячи про предмети мистецького циклу, зокрема про музику, варто зазначити, що музично-естетичне виховання школярів не може бути реалізоване належним чином, оскільки є обмеженим лише уроком музики. Саме тому важливою формою музично-естетичного виховання є позакласні музично-виховні заходи та заняття. Роль позакласної роботи в процесі музично-естетичного виховання школярів досліджували у своїх наукових працях В. Остроменський, С. Якимчук, О. Апраксіна, О. Ростовський, Л. Дмитрева та інші.

Позакласна робота є важливим елементом музично-естетичного виховання, оскільки під час позакласних занять виховується інтерес та любов дітей до музичного мистецтва та мистецтва загалом. Позакласні заняття, на думку А. Чехуніної мають «...яскраво визначене естетичне призначення, спрямоване на формування в учнів певного світогляду», а індивідуальний підхід до кожного з учнів дозволяє враховувати «...рівень їхньої музичної обдарованості, інтелектуального, емоційного й емпатійного розвитку, музично-естетичні смаки, пріоритетні виконавські стилі музики тощо» [51, с. 57]

Розмаїття видів роботи під час таких занять сприяє розвитку музичних здібностей учнів, їх музикальності, творчих навичок та активності, надають можливість отримати досвід концертної діяльності, побороти невпевненість у собі та сором'язливість, а також сприяють покращенню стосунків між однокласниками, навчають працювати у колективі та спонукають до творчого розвитку. У цьому і полягає виховна, соціальна і комунікативна роль позакласної роботи.

Музично-естетична позакласна робота з дітьми має плануватись у відповідності з їх віковими та психофізіологічними особливостями оскільки саме від цього фактору залежить успіх навчального та виховного процесу. Педагог має вміти аналізувати готовність учнів до навчального процесу, що являє собою уміння дитини керувати своєю поведінкою та підлаштовуватись під вимоги начально-виховного процесу, уміння взаємодіяти з колективом та мати допитливість та жагу до пізнання чогось нового. Молодші школярі, які щойно потрапили до школи володіють високим рівнем готовності до навчального процесу, оскільки прагнуть вчитися, прислуховуються до вчителя та його вимог. Молодші школярі схильні до наслідування, що на початковому етапі навчально-виховного процесу впливає на його позитивний результат. Окрім цього молодшим школярам легше дається сприймання нової інформації та притаманна допитливість.

Питання про значення вікових особливостей дітей у навчально-виховній роботі вперше у своїх наукових працях досліджував видатний чеський педагог Я.А. Коменський. Коменський наполягав на дотриманні принципу природовідповідності під час навчально-виховного процесу, згідно з яким навчання і виховання повинні відповідати віковим етапам розвитку: «Все, що підлягає засвоєнню, повинно бути розподілено по східцях віку так, щоб пропонувалося для вивчення тільки те, що доступно сприйняттю в кожному віці» [34, с. 7]. Облік вікових особливостей – один з основоположних педагогічних принципів.

Існує три вікових періоди розвитку учнів – молодший (6-11 років), підлітковий (11-15), юнацький (15-18 років), кожен з яких має свої особливості.

Найкращим періодом для введення музично-естетичного розвитку дітей є молодший шкільний вік, оскільки саме в цей час найбільш активно відбуваються пізнавальні процеси, розвивається сприймання,

його швидкість та здатність сприймати велику кількість об'єктів. Цей вік характеризується підвищенням пізнавальної ефективності. Учні молодшого шкільного віку здатні до спостереження та аналізу оточуючої дійсності та встановлення зв'язків між явищами. Покращується пам'ять та формується логічна пам'ять, розвивається уява, навички запам'ятовування та відтворення, виникає культура мовлення, здатність до самоконтролю та роботи над помилками [37]. Відбуваються значні зміни у психічному розвитку дитини.

Продовженням молодшого шкільного віку є підлітковий вік, що характеризується змінами у психічному, фізичному та соціальному аспектах. Розрізняють *молодший* та *старший* підлітковий вік.

Молодший підлітковий вік характеризується суперечностями та змінами у ставленні дитини до оточуючого світу та людей, до своєї особистості. Дитина усвідомлює свою індивідуальність та змінюються її потреби та поведінка. Молодшому підлітковому віку притаманний стрімкий інтелектуальний та духовний розвиток.

Характерним для старшого підліткового віку є нестриманість та підвищена збудливість, імпульсивність та надмірна емоційність. Це обумовлює необхідність завчасно планувати хід заняття та активно залучати учнів для вирішення тих чи інших проблем.

Юнацький вік характеризується психологічною зрілістю дитини, готовністю до дорослого життя, самостійністю, умінням брати на себе відповідальність за свої вчинки, здатністю ставити перед собою цілі та досягати їх, прагненням до самоконтролю та самовдосконалення.

Педагог повинен відповідально ставитись до вікових особливостей учнів та враховувати їх психічний та фізичний розвиток, щоб не зашкодити процесу виховання та творчості.

Музично-естетична позакласна робота має певні функції, які виконують низку завдань:

1. рекреаційна функція полягає у організації безпечного та цікавого дозвілля та сприяє комунікації учнів між собою в колективі.

2. релаксаційна функція націлена на розважальну діяльність учнів та сприяє розвитку їх художньо-естетичних умінь та навичок.

3. функція естетичної соціалізації спрямована на довготривалий та постійний розвиток культурного рівня та художніх цінностей школярів.

4. ціннісно-орієнтаційна функція сприяє змінам естетичної картини світу школярів у відповідності до загальноприйнятих естетичних ідеалів.

5. компенсаторна функція сприяє розширенню знань та підвищенню загального культурного рівня школярів, їх творчому розвитку та направлена на створення ними художніх цінностей.

6. регулятивна функція спрямована на запровадження ціннісних орієнтирів художньої культури в поведінку школяра та управління його навчальною та дозвільною діяльністю [43].

Згідно «Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах» позакласна робота відіграє важливе значення у розвитку учня як особистості: «У позаурочний час створюються сприятливі умови для реалізації творчого потенціалу школярів у різноманітних формах: художніх гуртках і студіях, виконавських колективах (хори, музичні, танцювальні, фольклорні ансамблі), самодіяльних театрах, у формі клубів, які спрямовані на інтегрування різних напрямів мистецького життя. До традиційних виконавських форм залучення школярів до музичного мистецтва в позаурочний час належать – хор, ансамбль, гурток любителів музики. Участь школярів у музично-виконавчій творчості сприяє розвитку музичних здібностей, активізує мистецьке спілкування й самовираження» [21]. Виділяють три організаційні форми позакласної

роботи з музично-естетичного виховання: масова, гурткова та індивідуальна [3].

Розмаїття діяльності під час **масової форми позакласної роботи** включає в себе хорові та оркестрові заняття, культурно-масові заходи як у стінах школи (організація концертів, тематичних вечорів тощо), так і поза ними (відвідування музеїв, театрів, опери тощо).

До **гурткових форм позакласної роботи** відносяться факультативи з музичного мистецтва, участь у музичних гуртках – хорових, ансамблевих, танцювальних, театральних та інші.

Індивідуальна форма позакласної роботи полягає у заняттях з кожним учнем окремо та передбачає виконання низки педагогічних вимог – відповідність рівню майстерності учня та його потребам, врахування індивідуальних особливостей учня, педагогічна доцільність [30].

Позакласна робота з музично-естетичного виховання має здійснюватись у відповідності до загально педагогічних принципів, вичерпний перелік яких наведено у «Комплексній програмі художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах» [20]:

- «особистісно-орієнтований підхід, що виходить із самоцінності особистості, її духовності та суверенності, передбачає, що його реалізація має ґрунтуватися на діалогічній основі, що визначає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників виховного процесу, їх самоактуалізацію і самоорієнтацію;

- принцип дієвості, активності і самостійності школярів передбачає розвиток самостійності мислення, критичності щодо потоку художньої інформації, творчості у позаурочній діяльності;

- принцип соціокультурної адекватності, багатоманітності і варіативності спрямовує на створення варіативних програм художньо-

естетичного виховання у позаурочний час для різних типів шкіл з урахуванням локальної специфіки та можливостей;

– принцип безперервності і послідовності передбачає, що процес прилучення до мистецтва і розвитку естетичної свідомості, естетичного ставлення до нього здійснюватиметься (з орієнтацією на вікові особливості, рівень розвитку, потреби та інтереси учнів) поступово, поетапно збагачуючи здатність художньо-естетичного сприйняття явищ різних мистецтв, потребу творчого самовираження й особистої участі в естетичному перетворенні навколишнього життя» [20].

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ АНСАМБЛЕВОЇ РОБОТИ В ПОЗАКЛАСНІЙ МУЗИЧНІ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Роль ансамблевого співу у музично-естетичному вихованні школярів та загальні засади роботи зі шкільним вокальним ансамблем

Одним із видів діяльності, які відіграють важливу роль у музично-естетичному вихованні дітей, є ансамблевий спів. Ансамблевий спів існував на теренах України з прадавніх часів, що обумовлено природою самобутньої української музичної культури, в основі якої лежить народна пісня. «Спів є природним способом висловлення естетичних почуттів, дійовим засобом активного залучення школярів до музики. З усіх видів виконавського мистецтва він є найдоступнішим для дітей видом музичної діяльності, порівняно легко засвоюється ними... Тому спів з давна розглядається як один з основних засобів музичного виховання» [28, с.75]. Вокальне виконавство всебічно впливає на розвиток музичних здібностей школярів, є запорукою формування їх голосового апарату, сприяє розвитку навичок роботи в колективі та розвиває почуття відповідальності за спільну справу.

Важливим є залучення школярів до ансамблевого співу з самого раннього етапу навчальної діяльності, оскільки саме у цей проміжок часу відбувається цілеспрямоване музично-естетичне виховання, розвиток музичних здібностей та вдосконалення вокальних навичок.

У процесі роботи з вокальним ансамблем, його керівник має розуміти можливі проблеми, які можуть виникнути під час ансамблевого співу та вміти застосувати певні методи вокальної роботи та правильним чином вибудувати послідовність дій у процесі занять.

Значний вплив ансамблевий спів справляє на дитячу психіку оскільки пробуджує у дітях певні враження та сприяє творчому розвитку, виховує відповідальність, сприяє підвищенню самооцінки та віри у себе, відіграє значну роль у підтриманні сприятливого психологічного клімату у колективі.

Ансамблевий спів є колективним видом діяльності та масовим мистецтвом, метою якого є колективне виконання музичних творів. Саме ця особливість ансамблевого співу є важливим аспектом творчого розвитку дитини, оскільки допомагає дитині усвідомити силу та красу вокального виконавства у колективному виконанні. З огляду на цю особливість, важливим аспектом успішної творчої діяльності ансамблю є вміння кожного з його учасників працювати злагоджено, як єдиний механізм. Робота у колективі є важливим аспектом виховання дітей та їх підготовки до подальшого життя та розвитку у професійній сфері.

Ансамблевий спів є найпоширенішою формою музично-виконавської діяльності школярів всіх вікових категорій, який активно впливає на розвиток навичок аналітичного музичного сприйняття. Ця форма музичної діяльності розвиває вміння сприйняття виконуваного музичного твору, сприяє усвідомленню його змісту та суті, збагачує музичні враження дитини, розкриває її здібності та вміння, сприяє розвитку творчої активності. Окрім суто музичних навичок та вмінь, ансамблевий спів сприяє патріотичному вихованню та становленню національної самоідентифікації та свідомості, що обумовлюється виконанням українських вокальних творів.

Як вже було зазначено вище, існує три організаційні форми позакласної роботи з музично-естетичного виховання: масова, гурткова та індивідуальна.

Гурткова позакласна робота з музично-естетичного виховання у школі відбувається в організованих творчих колективах, гуртках та

ансамблях, до яких входять хорові, вокальні, інструментальні, вокально-інструментальні, сольні та інші.

Будучи однією із форм гурткового позакласного музично-естетичного виховання, вокальний ансамбль являє собою виконавський колектив, діяльність якого спрямована на досягнення спільних творчих цілей його учасників. Вокальний ансамбль – «група співаків, які виступають спільно (дует, тріо, квартет, квінтет і т.д.). Вокальні ансамблі бувають однорідні (дитячі, жіночі, чоловічі) та мішані» [55, с. 44].

За своїм спрямуванням та сутністю вокальний ансамбль відповідає призначенню та напрямку діяльності об'єднань подібного роду: «Гурток (секція, клуб, творче об'єднання) – основна традиційна форма позашкільної освіти і виховання учнів як у процесі вивчення окремого навчального предмета чи їх сукупності, так і різноманітних інтегрованих курсів у межах навчальних програм, затверджених МОН України чи адаптованих навчальних програм. За своєю сутністю гурток – це специфічна спільність дітей та учнівської молоді, яка ґрунтується насамперед на добровільності, спільності інтересів, спрямованості на певний вид навчальної та практичної діяльності; середовище, де забезпечуються умови інтелектуального, духовного і фізичного розвитку дітей, реалізація їхнього творчого потенціалу в галузі позашкільної освіти і виховання та створюються комфортні умови соціальної адаптації до умов реального життя» [25].

Вокальний ансамбль може бути шкільним та позашкільним, це творче об'єднання, діяльність якого регулюється низкою нормативно-правових актів, серед яких «Закон України «Про позашкільну освіту» [33], «Закон України «Про освіту» [32] тощо.

Робота з вокальним ансамблем складається з декількох етапів, першим з яких є набір учасників колективу. Підбір учасників

відбувається на початку й до середини вересня та проводиться керівником колективу. Далі складається розклад роботи з ансамблем, який затверджується директором школи та вивіщується на дошку оголошень. Окрім загального розкладу роботи з колективом складається додатковий, що передбачає заняття у вихідні та святкові дні. Додатковий розклад також затверджується керівництвом школи. Навчальні плани та програми складаються відповідно до вікового та психофізіологічного розвитку дітей. Також враховується допустиме навантаження для кожної вікової групи учнів: молодші школярі віком від 5 до 6 років займаються не більше 30 хвилин. Школярі віком від 6 до 7 років займаються 35 хвилин. Тривалість занять для школярів старшого віку становить 45 хвилин.

Відповідно до рівня розвитку музичних здібностей існує три рівні вокальних ансамблів: початковий, основний та вищий. Діяльність вокальних ансамблів *початкового рівня* зосереджена на загальному розвитку музичних здібностей учнів та розвитку інтересу до музичного мистецтва та до творчої діяльності. *Основний рівень* передбачає розвиток інтересів учнів, оволодіння ними знаннями та навичками у галузі музичного мистецтва. До *вищого рівня* відносяться творчі об'єднання здібних та талановитих, музично обдарованих учнів.

Від того який саме рівень має ансамбль, встановлюється мета та напрям діяльності колективу. Визначається кількісний склад ансамблю та творча програма. Кількість учасників ансамблю залежить від кількості бажаючих приймати в ньому участь. Як правило у колектив складається з 10-15 учнів.

Протягом навчального року можливе проведення добору учасників ансамблю. Прийом до колективу здійснюється на конкурсній або без конкурсній основі. Умови конкурсу визначає навчальний заклад [12].

Наступним етапом є облаштування робочого простору, який буде відповідати всім умовам, необхідним для плідної та завзятої творчої атмосфери. Кабінет має бути оформлено належним чином. Він має містити всі необхідні матеріали та обладнання – нотні збірки, підготовлений репертуар, музичний інструмент фортепіано, камертон, дошку з нотним станом, обладнання для запису та прослуховування аудіо- та відеоматеріалів та стільці для учасників ансамблю. Останні мають бути розставлені відповідним чином – між рядами відстань має бути не менш ніж 0,5 метра, між першим рядом та фортепіано дистанція не має перебільшувати 3 метри. Між фортепіано та дошкою має бути 1-2 метри. Керівник розташовується не більш ніж як в 6 мерах від першого ряду учасників ансамблю. У кабінеті, в якому проводитимуться позакласні заняття з вокальним ансамблем має бути добре звукоізолюваним та освітленим. Важливим моментом є наявність вікон та доступ свіжого повітря. Приміщення для занять має відповідати загальноприйнятим санітарно-гігієнічним нормам роботи з колективом.

Кожен колектив потребує керівника та у вокальному ансамблі керівник є найважливішим його елементом, оскільки саме керівник організовує роботу всього колективу та відповідає за його творчий успіх. Керівник вокального ансамблю повинен мати педагогічний досвід, володіти знаннями з психології та вміти правильно обрати методи, засоби та форми роботи з колективом. Фахові знання керівника вокального ансамблю мають бути на належному рівні та він має постійно вдосконалювати їх та зростати у кваліфікації.

Керівник вокального ансамблю має широке коло обов'язків та повноважень серед яких наступні:

- формування сталого складу колективу протягом всієї його діяльності;

- робота з обдарованими учасниками ансамблю, формування та розвиток їх професійних інтересів та творчої особистості;
- використання провідного педагогічного досвіду та сучасних технологій навчання та виховання у музичній освіті;
- здійснення педагогічної практики на основі індивідуально-зорієнтованої системи навчання та виховання та використання різноманітних видів діяльності;
- здійснення загального музично-естетичного виховання учнів на рівні школи, організація дозвіллево-розважальної діяльності;
- робота над організацією активної концертної діяльності вокального ансамблю у межах загальношкільних, місцевих та районних конкурсах, фестивалях тощо;
- робота з відповідною педагогічною документацією – журналами, звітами тощо;
- робота з батьками членів колективу, вчителями та керівниками інших гуртків;
- нагляд за додержанням відповідних санітарно-гігієнічних норм та правил безпеки життєдіяльності;
- поважне ставлення до кожної дитини-учасника ансамблю;
- організація роботи з колективом у відповідності до нормативно-правових актів та законів, що регулюють дану сферу освіти та діяльності.

Діяльність керівника вокального ансамблю здійснюється у відповідності до наступних педагогічних принципів:

- доступності, що являє собою врахування під час занять вікових, психофізіологічних та індивідуальних особливостей учасників ансамблю;

- наступності, що передбачає собою поступове ускладнення навчального матеріалу;
- особистісного підходу.

Для успішної роботи з вокальним ансамблем та плідних результатів діяльності, керівник має постійно вдосконалювати свої знання та педагогічний хист, бути грамотним професіоналом та цікавитись методичними та педагогічними матеріалами з метою вдалого проведення художньо-естетичного виховання, володіти знаннями щодо особистісного розвитку дітей, їх психофізіології, бути всебічно розвиненою людиною та професіоналом, цікавитись новими напрямками навчально-виховної роботи, володіти педагогічною етикою, досконало знати державну мову та прививати дітям любов до неї, до своєї країни та працювати над патріотично-спрямованим вихованням молодого покоління.

З метою розвитку своїх професійних навичок та отримання педагогічного досвіду вищого рівня, керівник вокального ансамблю має виконувати наступні дії:

- приділяти багато часу самоосвіті;
- практикувати взаємовідвідування гуртків з іншими керівниками з метою обміну педагогічним досвідом;
- приймати участь у методичних семінарах та інших заходах міського, обласного тощо рівнів;
- займатись науково-дослідною роботою у своїй галузі діяльності, займатись написанням методичних матеріалів – посібників, рекомендацій, авторських навчальних програм тощо, працювати над вдосконаленням репертуару;
- влаштовувати звітні концерти та інша види відкритих заходів з метою ознайомлення батьків та адміністрації навчального закладу з результатами роботи вокального ансамблю.

Робота з вокальним ансамблем активно впливає на розвиток творчої особистості, скільки репрезентація результатів роботи на всіх можливих музичних заходах різних рівнів благодійно впливає на зростання інтересу молоді до музичної виконавської та творчої діяльності та самореалізації.

Значну роль у плідній роботі вокального ансамблю відіграє сприятлива атмосфера всередині колективу. Це має добрий вплив на відносини між його учасниками, їх творчу самореалізацію та загальний результат їх діяльності. З метою закріплення та покращення стосунків між учасниками вокального колективу доцільно вдаватись до організації масових культурних заходів з ансамблістами – відвідувати концерти, театри, спортивно-оздоровчі заходи тощо. Доцільно залучати батьків до таких заходів.

Протягом роботи з колективом, керівник має підготувати аналіз роботи гуртка за навчальний рік та самоаналіз виконання навчальної програми і плану роботи гуртка.

Важливим етапом роботи керівника з вокальним ансамблем є репетиційна робота, оскільки під час репетиційної роботи відбувається робота як з кожним окремим учасником вокального колективу, так і з усім колективом загалом. Відбувається формування та розвиток вокальних навичок, робота над голосом та виконавською майстерністю. Репетиційна робота дозволяє побачити та почути, як саме виглядає та звучить весь ансамбль. Під час репетицій відбувається підготовка до публічних виступів.

Репетиція – «це складний творчий процес, який передбачає постійний пошук художнього втілення музичний образів, ідей тощо» [47, с. 168]; «це попереднє виконання спектакля, театральної вистави, будь-якого видовищного заходу, параду під час їх підготовки» [29, с. 677]; «(лат. *repetitio* – повторення) це попереднє виконання певного

твору, необхідне для досягнення злагодженості виконавців та підготовки до відкритого виступу» [55, с. 222].

Методика репетиційної роботи з вокальним ансамблем спрямована на усунення проблем ансамблевого співу. Керівник має володіти знаннями щодо їх усунення та користуватись непорушними методами вокальної роботи. Репетиційна робота має складатись з послідовної дії керівника ансамблю.

Основним методичним принципом репетиційної роботи з дитячим вокальним ансамблем є врахування їх вікових особливосте та інтересів, індивідуально-зорієнтований підхід [23]. У роботі з дітьми необхідна більша самовіддача керівника ніж у роботі з дорослими виконавцями. Керівник має володіти знаннями щодо вікових, психоемоційних та фізичних особливостей дитячого організму, бути вчителем, вихователем та людиною, до якої діти будуть відчувати повагу та довіру. Також керівник дитячого вокального ансамблю має знати методи роботи та форми навчальної взаємодії з вихованцями під час репетицій.

Правильно підібрані методи роботи та форми навчальної взаємодії з дитячим вокальним ансамблем сприяють плідній роботі з вихованцями, дотриманню ними усіх професійно-технічних та виконанню всіх поставлених вокально-ансамблевих завдань, підтримці сприятливої робочої та психологічної атмосфери, а також викличуть інтерес дітей до наступної роботи та знань.

На початку навчального року керівником складається розклад репетицій, які мають відбуватись декілька разів на тиждень. Репетиційна робота з дитячим вокальним ансамблем може відбуватись за партіями, з групами, індивідуально з кожним окремим учасником та з усім складом ансамблю. Репетиційна робота відбувається у декілька етапів. На першому етапі керівник розбирає партитуру репертуару та перетворює її у відповідності до можливостей учасників ансамблю. На другому етапі

відбувається робота з партіями, в індивідуальному порядку або групами. Третій етап об'єднує обидва попередні та передбачає роботу з усіма учасниками ансамблю [53].

Перед публічним виступом вокального ансамблю необхідно провести генеральну репетицію. Генеральна репетиція – це «остання репетиція перед прем'єрою спектаклю або концерту, коли максимально дотримуються умови прилюдного виступу» [55, с. 51]. З метою проведення успішного публічного виступу, керівник колективу має завчасно та якнайбільш детально дізнатися, в яких саме умовах буде проходити виступ – акустичні особливості сцени, чи будуть використовуватись мікрофони, чи буде присутній сценічний інвентар, яким чином буде відбуватись вихід на сцену тощо. Саме ці умови необхідно відтворити під час генеральної репетиції. На генеральну репетицію доцільно запросити інших педагогів, щоб максимально наблизити атмосферу генеральної репетиції до такої, що буде панувати у концертному залі та на сцені під час виступу. Як правило, генеральна репетиція проводиться у концертних костюмах [54].

2.2. Публічний виступ як фінальний етап позакласної діяльності вокального ансамблю

Позакласна робота з вокальним ансамблем спрямована на виступ перед глядачами. Публічний виступ є фінальним етапом роботи керівника та вокального ансамблю, її результатом. Публічний виступ є потужним засобом самореалізації та самовираження як всього колективу загалом так і його кожного окремого учасника.

Публічні виступи є дуже важливими у діяльності вокальних ансамблів, особливо дитячих. Концертні виступи мають проходити регулярно, колектив має брати участь у фестивалях, конкурсах та інших

музично-мистецьких заходах, оскільки на них відбувається вдосконалення виконавської майстерності та артистизму учасників колективу. Учасники вокального ансамблю згуртовуються заради успішного досягнення поставленої перед ними мети. Під час публічного виступу відбувається творча взаємодія між колективом та аудиторією. Слухачі стають свідками та співучасниками творчого акту. Також необхідно звернути увагу, що під час таких заходів відбувається обмін досвідом публічних виступів між колективами та сольними виконавцями, що дозволяє звернути увагу на можливі недоліки у рівні вокального виконавства, костюмів та сценічного образу.

Результати таких спостережень та оцінка реального положення речей викликає у дитини порівняння себе з іншими виконавцями та дає стимул для вдосконалення навичок кожного члена ансамблю. Між дітьми виникає суперництво, а змагальний дух стимулює бажання працювати ретельніше, сприяє підняттю рівня навчальних досягнень, впливає на виховання та культурний рівень учнів. Покращується дисципліна всередині колективу, прагнення до творчої діяльності та вдосконалення своїх вмінь та навичок. Керівник на публічних виступах має можливість спрогнозувати подальшу роботу ансамблю, враховуючи наявні недоліки та недоопрацювання.

Формами публічного виступу є концерт, музичний конкурс, змагання, фестиваль тощо. За словником-довідником «Музика» Ю.Є. Юцевича, концерт « (італ. *concerto*, від лат. *concerto* – змагаюсь) – 1. Прилюдне виконання музичних творів.» [54, с. 125]. Концерт відбувається за завчасно складеною програмою.

Музичний конкурс «(від. лат. *concur* – зустріч, зібрання) – змагання музикантів за заздалегідь оголошеними правилами. Започатковані ще в Давній Греції. Сучасні музичні конкурси стали важливим засобом виявлення талановитих виконавців – співаків,

інструменталістів, диригентів і т.д., значним фактором культурно-мистецького життя.» [55, с. 123].

Музичні фестивалі «(від. лат. *festivus* – веселий, святковий) – свята музичного мистецтва, що складаються з циклів концертів або вистав, об'єднаних спільною назвою і програмою [55, с. 287].

За кількістю учасників фестивалі та конкурси бувають місцеві, регіональні, національні та міжнародні. На місцевих фестивалях та конкурсах змагаються учасники з одного села, району, міста. На регіональних – з однієї області. Національні конкурси та фестивалі об'єднують учасників, що становлять принаймні половину адміністративно-територіальних одиниць найвищого рангу національної спільноти. У міжнародних конкурсах та фестивалях приймають участь представники різних країн.

Повернемося до форм публічного виступу та розглянемо їх функції. Концерт є соціальним заходом, що стимулює культурний розвиток особистості та направлений на задоволення її духовних потреб. Основою функцією концерту є демонстративно-гедоністична та катарсична функція, яка виявляється у демонстрації майстерності виконавця, його бажанні вразити публіку, у колективній емоційній розрядці. Під час концерту виконавець та слухач впливають один на одного, сприяючи емоційному, розумовому та особистісному розвитку.

Музичний конкурс є формою актуалізації розвитку музично-виконавського мистецтва. Він сприяє підвищенню рівня виконавської майстерності музиканта та колективу.

Під час музичного конкурсу виконуються наступні функції: 1. виявлення музично-обдарованих та талановитих дітей та подальша робота з ними з метою їх подальшого розвитку та професійної орієнтації; 2. виховна функція та розвиваюча, метою якої є професійний ріст у музичному мистецтві.

Особливостями музичного конкурсу з точки зору психо-емоційного стану дітей виступає відчуття конкуренції, підвищена емоційність та психологічне навантаження. Музичний конкурс виховує в учасниках вміння тримати себе в руках та, не дивлячись на емоції, досягати позитивних результатів.

Музичні конкурси виховують та розвивають дітей, сприяють заведенню нових знайомств, живому спілкуванню та обміну досвідом між конкурсантами, оскільки дуже часто у межах конкурсів проводяться різного роду майстер-класи, конференції.

Музичний фестиваль є чудовою можливістю показати його учасникам перед публікою свої таланти. Комунікативно-святкова функція фестивалю направлена на виявлення талановитих та здібних дітей та колективів, їх спілкування між собою, формування між колективами дружніх стосунків та загальний розвиток патріотичних почуттів усіх учасників колективів.

У будь-якого публічного виконавського виступу є певна специфіка, яка виявляється у пошуку вірних виконавських засобів. Вони включають в себе музичні здібності, вокальні навички, а також психотехніку. Це поняття ввів у свою систему творчого виховання артиста російський театральний режисер, актор та педагог К.С. Станіславський. Психотехніка – це концепція педагогічного впливу на артиста, яка являє собою особливий підхід до розуміння сценічної творчості та в основі якої лежить певна методологія роботи артиста над собою та над твором, над яким він працює [22]. У процесі роботи над своїм виступом артист має навчитись володіти емоційною пам'яттю, артистичною увагою та увагою, віти спілкуватись та налагоджувати контакт з публікою, а також вміти побудувати живий, гнучкий та імпровізаційний процес сценічної творчості.

Психологічний стан та загальний настрій дітей перед публічним виступом та під час нього відіграють значну роль у створенні сприятливої творчої атмосфери та відчуття успіху. Публічний виступ є досить стресовою подією для дитини, оскільки йому характерні фізична та психологічна напруга. Перед виходом на сцену необхідно провести ряд заходів щоб підготувати вокальний колектив для виступу – розспівати, налаштувати на відповідний настрій, пропрацювати окремі частини творів, які можуть бути складними для виконання, зосередити колективна якісне виконання номерів концертної програми.

Важливим є дотримання загальних правил концертного виконавства. Наприклад, проміжок часу між розспівування колективу та його виходом на сцену має бути мінімальним, щоб уникнути розслаблення та зниження уваги учасників ансамблю, зниження ефективності розігріву виконавського апарату, якого було досягнуто під час розспівування.

Перед публічним виступом важливо привести до ладу зовнішню форму виступу. Дисципліна та впевненість відіграють тут вирішальну роль. Завчасно необхідно визначити та пропрацювати розстановку учасників ансамблю, за кожним закріпити його місце. Необхідно продумати програму виступу, що передбачає виконання яскравих номерів в другій половині виступу, коли скутість, емоційність та хвилювання викликані виходом на сцену вщухнуть.

Будучи фінальним етапом навчально-вихованої роботи керівника та вокального ансамблю, публічний виступ є найбільш відповідальним етапом роботи, а також найбільш приємним. На завершальних етапах підготовки до виступу, керівник повинен навчити учасників ансамблю поринути у святкове відчуття концерту, що наближається. Виступ на концерті являє собою синтез усіх попередніх етапів роботи керівника з вокальним ансамблем – репетицій, пошуків недоліків, їх відпрацювання

та пошуку сценічного образу колективу, підбору костюмів та сценічних декорацій.

Образний зміст музики та її передача слухачу є важливим етапом підготовки до публічного виступу. Цей творчий процес потребує від виконавців значних зусиль та називається інтерпретацією – «(від лат. *interpretatio* – тлумачення) – художньо-звукова реалізація музичного тексту в процесі виконання, що залежить від задуму автора та його індивідуальних особливостей, принципів школи або напрямку, до яких належить виконавець.» [55, с. 98]. Інтерпретація являє собою розкриття ідейно-образного змісту музичного твору за допомогою технічних та виразних засобів виконавського мистецтва. Як правило, поняття інтерпретації застосовується у сфері академічної музики та професійного виконавства, проте у роботі з аматорськими та дитячими музичними колективами вона також використовується як засіб зображення образного змісту твору, який виконується. Оскільки інтерпретація музичного твору є суто суб'єктивною, то виконання одного і того ж музичного твору різними виконавцями звучить по різному, але не менш гарно та професійно. Різниця у виконанні та звучанні одного і того ж вокального твору різними співаками обумовлена індивідуальними особливостями виконавця, як музичними (виконавські навички та музичні здібності тощо) так і загальними (рівень художньо-естетичного виховання, особливості характеру та темпераменту тощо).

Взаємозв'язок керівника та учасників ансамблю під час публічного виступу має виражатись у точному втіленні задуму керівника у виступі. Це забезпечується виконавською надійністю. Виконавська надійність виражається безпомилковому та виразному виконанні пісенних творів та залежить від вміння учасників колективу згуртуватись та сконцентруватись, а також від їх вольових якостей.

Також керівник повинен налаштувати колектив та себе на позитивний результат публічного виступу, допомогти учням зберегти відчуття творчої свободи, розкнутості, впевненості у своїй майстерності та силах. Керівник має зберігати спокій перед публічним виступом, оскільки його емоційний стан та життєві проблеми на мають позначатись на учнях. Лише врівноважений та впевнений у своїх вихованцях педагог може налаштувати їх на гарний результат. Атмосфера всередині колективу та у відносинах між керівником та вихованцями має ґрунтуватись на довірі та взаєморозумінні.

Під час виступу між виконавцями на аудиторією виникає певний взаємозв'язок, який вказує на ступінь сприйняття слухачами виконуваного твору. Це формує загальний настрій серед слухацької публіки, створює піднесену атмосферу виступу та надихає колектив на більш якісне виконання, підсилює емоційний вплив на аудиторію.

Публічний виступ має містити у собі елемент новизни, що може виражатись у найменшій імпрровізації – емоційній, руховій, жестикуляційній, мімічній тощо. Така новизна та імпрровізація являє собою емоційним вираженням творчих імпульсів, що сприяє відчуттю первинного виконання творів. Таке відчуття у виконавців викликає відчуття новизни почутого у слухацької аудиторії.

Головною відмінністю публічного виконання вокальних творів від репетиційної роботи є те, що у процесі виступу засоби та можливості впливу керівника на ансамбль змінюються. На відміну від репетиційної роботи, у якій керівник має можливість підказати своїм вихованцям, що слід робити та як виконувати твір за допомогою словесних або рухових засобів, у публічному виступі єдиним таким засобом є зоровий контакт. У цьому плані виступ вокального ансамблю передбачає відокремленість від впливу керівника [49].

ВИСНОВКИ

Під час роботи над даним дослідженням ми досягли наступних висновків:

1. Питання музично-естетичного виховання завжди було актуальним та історія становлення цього напрямку музичної педагогіки відбувалось завдяки науковій діяльності відомих вітчизняних та зарубіжних науковців. Різними аспектами музично-естетичного виховання займалися такі дослідники як – Е. Жак-Далькроз, К. Орф, З. Кодай, П. Сокальський, К. Ушинський, М. Максимович, В. Сухомлинський, Б. Асаф'єв та багато інших. Музично-естетичне виховання сприяє всебічному гармонійному розвитку особистості та її морально-естетичних ідеалів. Такі українські та російські науковці як – Д. Кабалевський, О. Ростовський, Н. Ветлугіна, О. Апраксіна, Г. Падалка, Л. Хлебнікова, Л. Коваль, І. Анісімова та багато інших продовжили у своїх дослідженнях педагогічні ідеї своїх попередників та зробили значний внесок у теорію та практику музичної освіти та виховання, досліджуючи музичне сприйняття дитини, зміст, методи та форми музичного виховання молодого покоління. Такі корифеї українського музичного мистецтва початку ХХ ст., як – М. Лисенко, К. Стеценко, Я. Степовий, М. Леонтович, М. Верховинець та інші, збагатили теорію та методику естетичного виховання дітей музичними засобами.

2. Позакласна робота є важливим елементом музично-естетичного виховання, оскільки під час позакласних занять виховується інтерес та любов дітей до музичного мистецтва та мистецтва загалом. Позакласна робота з музично-естетичного виховання базується на загально педагогічних принципах її організації: принцип особистісно-орієнтованого підходу, принцип дієвості, активності і самостійності

школярів, принцип соціокультурної адекватності, багатоманітності і варіативності, принцип безперервності і послідовності. Позакласна робота з музично-естетичного виховання має певні функції, які виконують низку завдань: рекреаційна функція, релаксаційна функція, функція естетичної соціалізації ціннісно-орієнтаційна функція, компенсаторна функція та регулятивна функція. Музично-естетична позакласна робота з дітьми має плануватись у відповідності з їх віковими та психофізіологічними особливостями оскільки саме від цього фактору залежить успіх навчального та виховного процесу. Педагог має вміння аналізувати готовність учнів до навчального процесу, що являє собою уміння дитини керувати своєю поведінкою та підлаштовуватись під вимоги начально-виховного процесу, уміння взаємодіяти з колективом та мати допитливість та жагу до пізнання чогось нового. Видатний чеський педагог Я.А. Коменський вважав, що дотримання вікових особливостей є одним з основоположних педагогічних принципів. Існує три вікових періоди розвитку учнів – молодший (6-11 років), підлітковий (11-15), юнацький (15-18 років), кожен з яких має свої особливості. Виділяють три організаційні форми позакласної роботи з музично-естетичного виховання: масова, гурткова та індивідуальна. До масових форм відносяться хорові та оркестрові заняття, організація концертів, тематичних вечорів, відвідування музеїв, театрів, опери тощо. Гурткові форми позакласної роботи включають в себе факультативи з музичного мистецтва, участь у музичних гуртках – хорових, ансамблевих, танцювальних, театральних та інші. Індивідуальна форма позакласної роботи полягає у заняттях з кожним учнем окремо та передбачає виконання низки педагогічних вимог – відповідність рівню майстерності учня та його потребам, врахування індивідуальних особливостей учня, педагогічна доцільність.

3. Вокальний ансамбль – це «група співаків, які виступають спільно (дует, тріо, квартет, квінтет і т.д.). Вокальні ансамблі бувають однорідні (дитячі, жіночі, чоловічі) та мішані» [55, с. 44]. Вокальний ансамбль відіграє важливу роль у музично-естетичному вихованні дітей. Вокальне виконавство всебічно впливає на розвиток музичних здібностей школярів, є запорукою формування їх голосового апарату, сприяє розвитку навичок роботи в колективі та розвиває почуття відповідальності за спільну справу. Значний вплив ансамблевої співсправляє на дитячу психіку оскільки пробуджує у дітях певні враження та сприяє творчому розвитку, виховує відповідальність, сприяє підвищенню самооцінки та віри у себе, відіграє значну роль у підтриманні сприятливого психологічного клімату у колективі. Діяльність учасників членів вокального ансамблю спрямована на досягнення спільних творчих цілей. Вокальний ансамбль може бути шкільним та позашкільним. Робота з вокальним ансамблем складається з декількох етапів: набір учасників, складання основного та додаткового розкладу занять вокального колективу, облаштування кабінету для занять, який має відповідати санітарно-гігієнічним нормам роботи з колективом та відповідати вимогам до такого типу приміщення, що обумовлено специфікою роботи з ансамблем. Відповідно до рівня розвитку музичних здібностей існує три рівні вокальних ансамблів: початковий, основний та вищий, робота з кожним з яких має свої педагогічні завдання. Діяльність вокальних ансамблів початкового рівня зосереджена на загальному розвитку музичних здібностей учнів та розвитку інтересу до музичного мистецтва та до творчої діяльності. Основний рівень передбачає розвиток інтересів учнів, оволодіння ними знаннями та навичками у галузі музичного мистецтва. До вищого рівня відносяться творчі об'єднання здібних та талановитих, музично обдарованих учнів. Провідною фігурою у вокальному ансамблі є його

керівник, до особистості та професійних якостей якого висуваються певні вимоги. Керівник вокального ансамблю повинен мати педагогічний досвід, володіти знаннями з психології та вміти правильно обрати методи, засоби та форми роботи з колективом. Фахові знання керівника вокального ансамблю мають бути на належному рівні та він має постійно вдосконалювати їх та зростати у кваліфікації. Керівник вокального ансамблю має широке коло обов'язків та повноважень, а його діяльність здійснюється у відповідності до педагогічних принципів доступності, що являє собою врахування під час занять вікових, психофізіологічних та індивідуальних особливостей учасників ансамблю; наступності, що передбачає собою поступове ускладнення навчального матеріалу; особистісного підходу. Важливим етапом взаємодії керівника з вокальним ансамблем є репетиційна робота, яка спрямована на підготовку колективу до публічного виступу. Репетиційна робота з вокальним ансамблем повинна відбуватись у відповідності з основними методичними принципами, із урахуванням їх вікових та психофізіологічних особливостей та інтересів у межах індивідуально-зорієнтованого підходу. Керівник колективу має правильно підібрати методи роботи та форми навчальної взаємодії з дитячим вокальним ансамблем. Репетиційна робота з дитячим вокальним ансамблем відбувається за партіями, у групах, індивідуально з кожним окремим учасником та з усім складом ансамблю та складається з трьох етапів – розбір репертуару по партіям, робота з партіями індивідуально з кожним учасником ансамблю чи групами, робота з усім ансамблем. Безпосередньо перед публічним виступом вокального ансамблю проводиться генеральна репетиція, умови якої мають бути максимально наближені до умов та атмосфери публічного виступу.

4. Публічний виступ є фінальним етапом роботи керівника та вокального ансамблю, її результатом. Публічні виступи є дуже важливими у діяльності вокальних ансамблів, особливо дитячих, та мають проходити регулярно, колектив має брати участь у фестивалях, конкурсах та інших музично-мистецьких заходах, оскільки на них відбувається вдосконалення виконавської майстерності та артистизму учасників колективу. У процесі публічного виступу, у кожної дитини-учасника колективу виникає стимул та бажання працювати наполегливіше, покращується дисципліна всередині колективу, прагнення до творчої діяльності та вдосконалення своїх вмінь та навичок. До форм публічного виступу відносяться концерт, музичний конкурс, фестиваль тощо. Кожна форма має свої особливості. Важливим є дотримання загальних правил концертного виконавства. Перед публічним виступом необхідно здійснити низку заходів, як, наприклад, розспівування вокального ансамблю, налаштування на відповідний музичним творам настрій, опрацювання складних для виконання елементів твору, активація уваги учасників колективу та напутнє слово керівника, спрямоване на досягнення позитивного результату. Перед публічним виступом важливо привести до ладу зовнішню форму виступу. Будучи фінальним етапом навчально-вихованої роботи керівника та вокального ансамблю, публічний виступ є найбільш відповідальним етапом роботи, а також найбільш приємним. На завершальних етапах підготовки до виступу, керівник повинен навчити учасників ансамблю поринути у святкове відчуття концерту, що наближається. Взаємозв'язок керівника та учасників ансамблю під час публічного виступу має виражатись у точному втіленні задуму керівника у виступі. Це забезпечується виконавською надійністю. Виконавська надійність виражається безпомилковому та виразному виконанні пісенних творів та залежить від вміння учасників колективу

згуртуватись та сконцентруватись, а також від їх вольових якостей. Також керівник повинен допомогти учням зберегти відчуття творчої свободи, розкутості, впевненості у своїй майстерності та силах. Атмосфера всередині колективу та у відносинах між керівником та вихованцями має ґрунтуватись на довірі та взаєморозумінні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллин Э. Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе. М.: Просвещение, 1983. 112 с.
2. Анисимов В. П. Диагностика музыкальных способностей детей: учеб. пособ. для студ высш учеб заведений. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. 128с.
3. Безбородова Л. А., Алиев Ю. Б. Методика преподавания музыки в общеобразовательных учреждениях: Уч. пособие для студ. муз. фак. педвузов. М.: Академия, 2002. 416 с.
4. Ветлугина Н. А. Воспитание эстетического отношения ребенка к окружающему: основы дошкольной педагогики / под ред. А.В. Запорожца, Т. А. Марковой. М. : Педагогика, 1990. С. 193-200.
5. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасного українського виховання. Львів, 2000. 234 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
7. Горбенко С. С. Дитяче хорове мистецтво в Україні: навчально-методичний посібник. К.: ІЗМН. 1999. 253 с.
8. Горюнова Л. В. Говорить языком самого предмета... Теоретические основы учебника «Музыка» : пособ. для учителя. М., 1989. 143 с.
9. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. Дата оновлення: 29.05.96 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п>
10. Джола А. М., Щербо А. Б. Теорія і методика естетичного виховання школярів: Навч.-метод. Посібник. К.: ІЗМН, 1998. 392 с.

11. Естетика: Навч. посіб. / М. П. Колесніков, О. В. Колеснікова, В.О. Лозовой та ін.; за ред. В.О. Лозового. К.: Юрінком Інтер, 2003. 208 с.
12. Єгоров А. Теорія і практика роботи з колективом. М.: Просвітництво, 1951. 258 с.
13. Жарков А. Д. Теория и технология культурно-досуговой деятельности: Учебник для студентов вузов культуры и искусств. М.: Издательский Дом МГУКИ, 2007. 480 с.
14. Кабалевский Д. Б. Идеальные основы музыкального воспитания в Советском Союзе / Д. Б. Кабалевский // *Музыкальное воспитание в современном мире*: Матер. IV конференции Междунар. Общества по муз. воспитанию. /ИСМЕ/. М. : Советский композитор, 1973. С. 23-33.
15. Кабалевський Д. Б. Основні принципи і методи програми з музики для загальноосвітньої школи. Виховання розуму і серця: кн для вчителя / упор. В. І. Вікторов. К., 1982. 192 с.
16. Казачков С. А. От урока к концерту. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1990. 343 с.
17. Калечиц Т. Н., Кейлина Т. Н. Внеклассная и внешкольная работа с учащимися. М., 1980. 87 с.
18. Качинська Л. Л. Виховний процес. Львів, 1998. 210 с.
19. Коломоєць О. М. Хорознавство. Київ, Либідь. 169с.
20. Комплексна програма художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. Наказ Міністерства Освіти і Науки України Академія Педагогічних Наук України від 25.02.2004 № 151/11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04
21. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Наказ Міністерства Освіти і

Науки України Академія Педагогічних Наук України від 25.02.2004 № 151/11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04/print

22. Ланда М.Е. Психотехника К.С. Станиславского в формировании музыкального мышления. *Современные проблемы науки и образования. Педагогические науки.* 2015. № 5. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=22695>

23. Лісовська Т. А. Індивідуально-диференційований підхід до музичного виховання дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. О., 2011. 21 с.

24. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання; навчання: Навчальний посібник. Харк. Пед. Ун-т. ім. Г.С. Сковороди. Харків: «ОВС», 2002. 400 с.

25. Москаленко О. А., Москаленко Л. Організація роботи гуртків, секцій, клубів, творчих об'єднань в загальноосвітніх навчальних закладах. *Класний керівник* (13-16).2012. С. 2-4. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/10622/>

26. Ніколаєнко П. М. Особливості вокально-хорової роботи в хорі з учнями молодшого шкільного віку. *Музика в школі.* Вип. 2. К.:Музична Україна, 1987. 164 с.

27. Огороднов Д. Воспитание певца в самодеятельном ансамбле. К: Музична Україна, 1980. 66 с.

28. Огороднов Д. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе: метод. пособ. Киев.: Муз. Україна, 1985. 165 с.

29. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений. Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. 4-е изд., дополненное. М.: ООО «А ТЕМП», 2006. 944 с

30. Олексюк О. М. Музична педагогіка: Навчальний посібник. К.: КНУКіМ, 2006. 188 с.
31. Падалка Г. Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. К.: Освіта України, 2008. 274 с.
32. Про освіту: Закон України від 08.08.2021 р. № 2145 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
33. Про позашкільну освіту: Закон України від 22.05.2021 р. №1841 – III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>
34. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. 8-е издание. СПб.: Питер, 2000. 96 с.
35. Ровнер В. Е. Вокальный ансамбль. Методика работы с самодеятельным коллективом: учеб. Пособие. Л. : Музыка, 1984. 63 с.
36. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі: Навч метод, посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. 272 с.
37. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі: навч. метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. 216 с.
38. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання : навчально-методичний посібник. К. : ІЗМН, 1997. 248 с.
39. Соломонова О. Б. Музична освіта: теоретичні та історичні дисципліни крізь призму «сміхового аспекту». *Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Музична освіта в Україні: теорія і практика*. К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2003. Вип. 29. С. 172-180
40. Соломонова О. Психокреативні аспекти викладання музично-теоретичних дисциплін (молодші діти). Методичні рекомендації. Київ: КАМ, 2016. 14 с.
41. Соломонова О. Система музичної освіти в КДАМ-КАМ: проблеми і перспективи. *Міжнародна наукова конференція «Мистецька*

освіта в Україні: сучасний стан – інноваційність – перспективи розвитку»: тези доповідей. Київ: МЗВО «КАМ», 2019. С. 52-53.

42. Соломонова О. Смысловой потенциал синестезийных процессов в танцевальной музыке (на примере витально-смеховых текстов). *Аспекти історичного музикознавства*. 2012. № 5. С. 108-124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/asismy_2012_5_10)

43. Стрілько В.В. Формування естетичних смаків старшокласників у роботі загальноосвітньої школи. Харків: Колегіум, 2011. 252 с.

44. Стулова Г. П. Теория и практика работы с детским хором. Москва, 2002. 124 с.

45. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям: Вибрані твори: в 5-ти т. / ред. кол.: О. Г. Дзевєрін (голова) та ін. К.: Рад. шк., 1976. Т. 2. С.419-654

46. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину: вибрані твори: В 5 т. / ред. кол.: О. Г. Дзевєрін (голова) та ін. К.: Рад. шк., 1976.Т. 2. С. 149-409.

47. Филипчук В.С. Технологія керівництва естрадно-інструментальним колективом у позашкільній роботі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти*. 2010. Вип. 10. С. 166-171.

48. Хлебнікова Л. О. Виховання музикою. Навчання і виховання шестирічних першокласників: 36. ст. Упор. К. Прищепа. К.: Рад. Шк., 1990. С.155-168.

49. Чесноков П. Г. Хор и управление им. М.: Просвещение, 1961. 243 с.

50. Чехуніна А.. Феномен психологічної установки у визначенні національно-стильової специфіки музики. *Науковий вісник Одеської державної консерваторії ім. А.В. Нежданової «Музичне мистецтво і*

культура». Одеса: «Друкарський дім», 2009, Випуск 10. С. 87-98. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/13309/5.pdf?sequence=1>

51. Чехуніна А. О. Психологічна настанова як базовий аспект музичного навчання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. Вип. 76. Т. 3. С.54-59. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/76/part_3/12.pdf

52. Чехуніна А. О. Специфіка формування художнього мислення здобувачів музичної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 36. С.89-93. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/36/20.pdf>

53. Чжан Лу Методичні засади диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи у загальноосвітніх навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2016. 206 с.

54. Юнда В. В. Практикум керування хором: метод. рек. для студ. спец. 014 «Середня освіта» спеціалізації 014.13 «Середня освіта (музичне мистецтво)». Держ. закл. «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2018. 54 с.

55. Юцевич Ю. Є. Музика. Словник-довідник. Вид.2-ге, переробл. і доп. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. 352 с.